

**ESTUDI CODICOLÒGIC D'UN MANUSCRIT
DE LA BIBLIOTECA NACIONAL DE
CATALUNYA**

EL Ms. 1759

**EL SALTIRI LITÚRGIC SEGONS L'ÚS DE ROMA, DIT DEL
PATRIARCA D'ALEXANDRIA JOAN D'ARAGÓ**

ADRIÀ MAS CRAVIOTTO
UNIVERSITAT DE BARCELONA
MÀSTER EN CULTURES MEDIEVALS
CODICOLOGIA
DOCENT: GEMMA AVENOZA VERA

Nom: Adrià Mas Craviotto

Institució: Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història.

Adreça: Carrer de Montalegre, 6.

Correu electrònic: amascrav7@alumnes.ub.edu

Data: 23 – 05 – 2016 / 13 – 07 - 2016

Ubicació actual

Ciutat: Barcelona

Biblioteca: Biblioteca Nacional de Catalunya

Adreça: Carrer de l'Hospital, 56.

Telèfon: 932702300

Web: <http://www.bnc.cat/>

Nom de la col·lecció dins de la biblioteca, si s'escau: Manuscrits

Signatures:

Signatura: Ms. 1759

Altra signatura: A-III

Introducció

Aquest treball és un estudi codicològic del manuscrit Ms. 1759 que actualment es troba a la Biblioteca Nacional de Catalunya, concretament a la secció Manuscrits de la pròpia institució. Es tracta per tant, d'un treball que s'ha realitzat amb el mateix manuscrit al davant i a partir d'una fitxa codicològica ben estructurada i definida on es treballen diversos aspectes, tant tècnics com materials del propi volum. De fet, aquest és l'objectiu principal del nostre estudi, interpretar les característiques que formen part del propi manuscrit, és a dir, apropar-nos a la pròpia vida del manuscrit, des que va ser copiat a finals de l'edat mitjana, fins a la seva arribada a la Biblioteca Nacional i també tots els aspectes que formen part del mateix projecte codicològic. Aquest manuscrit no pertany a la col·lecció Dalmasses com si que han pertangut manuscrits que han estudiat els meus companys, en tot cas podriem dir que és un manuscrit independent en si mateix, ja que té un origen i una història pròpia, a part d'unes persones i institucions vinculades amb aquest al llarg de la història.

En aquest cas, aquest manuscrit va arribar a la Biblioteca Nacional de Catalunya per què la institució el va comprar a un llibreter anomenat Josep Maria Mestre per 10.000 pessetes l'any 1954 i a allà ha restat fins als nostres dies. Aquesta informació ha estat facilitada per Anna Gudayol, cap de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya.

Però primer caldria parlar una mica de quina mena de manuscrit és el que hem estudiat. En primer lloc, convindria assenyalar que el Ms. 1759 és un saltiri litúrgic, és a dir, un llibre de salms, que són textos poètics procedents de la Bíblia, integrats en la litúrgia. Són composicions musicals sagrades que s'aprenien al ser cantades, en uns moments que la major part de la societat no sabia llegir ni escriure i la música va esdevenir una eina útil per a memoritzar les oracions i així introduir-se en la lecto-escriptura del llatí. En relació al pes i mides del propi volum, creiem que era un llibre que es col·locava en una espècie de faristol a l'església mentre el sacerdot recitava els himnes i oracions sagrades. De fet, aquestes dimensions no solament permetien que el sacerdot pogués llegir el text, sinó també els altres oficiants o aquells que participaven de la litúrgia al cor.

Aquest saltiri concretament és un saltiri segons l'ús de Roma, i s'ha de destacar l'extraordinària bellesa del propi còdex, amb un text clar d'escriptura gòtica librària, rúbriques en tinta vermella, calderons, inicials i sobretot les seves caplletres, que ja gaudeixen de fama consolidada en aquest manuscrit, essent un dels elements que el fan tant bell i tant luxós. Els autors que feien referència a aquest manuscrit (Josefina Planas, Antonio Carpallo), sempre han parlat de les seves extraordinàries caplletres, decorades amb motius vegetals on es combina i s'alterna una gamma policromada de verd, rosa, blau, blanc i vermell, i per als detalls més delicats utilitzant el famós pa d'or. Però sobretot, un capítol a part el mereix el foli 3¹ d'aquest manuscrit. El foli 3 és, amb tota seguretat, el foli més bell del volum, a part que és un dels folis que aporta més informació a l'investigador. Ho demostra per la decoració que en ell s'hi plasma que es compon d'una orla amb motius vegetals i culmina amb un escut a la part inferior del propi foli.

---

¹ Vegeu apèndix 1.2.

Aquest escut ens dóna moltes dades, en primer lloc ens aporta informació d'un dels propietaris que va tenir aquest volum a l'Edat Mitjana, ja que els manuscrits que éren comprats o encarregats per alts dignataris, reis, nobles, burgesos o prelats eclesiàstics i s'incorporava l'escut de la pròpia família o del comprador de tal manera que tothom sabés que aquell volum tenia un propietari i servia a més per demostrar la riquesa i el poder d'aquest. Al foli 3 destaquem l'escut d'un eclesiàstic, amb tota seguretat es tractaria d'un bisbe ja que està decorat per un bàcul i una estola, que possiblement tenia alguna relació amb la corona d'Aragó i amb la casa dels Anjou de França. A l'esquerra del propi escut veiem les barres aragoneses i a la dreta les flors de lis franceses sobre fons blau i amb un llambell de color vermell, símbols que, com ha apuntat Josefina Planas són els propis del bisbe de Palma de Mallorca Lluís de Prades i Arenós (PLANAS, J., 2011: 462). D'aquest manuscrit en destaquem sobretot la decoració, tant del foli 3 com de la resta de caplletres del volum, és aquest el tema central del nostre estudi. El Ms. 1759 gaudeix de prestigi sobretot per aquesta decoració, que respon als canons del Gòtic Internacional que els diversos il·luminadors dels territoris que formaven la Corona d'Aragó van plasmar en els seus treballs i encàrrecs. És precisament el nostre manuscrit un exemple més pel que fa a la seva decoració i treballs d'il·luminació d'aquella nova concepció artística, sorgida a les diferents corts principesques com Paris, Borgonya, Nàpols, Florència o Siena i pontifícies com Avinyó que determinaren aquest nou art en totes les seves vessants al llarg del segle XV.

Hem d'advertir al lector, que a part d'estudiar més a fons la decoració del volum, al llarg d'aquest estudi trobarà molts aspectes a tenir en compte que s'han treballat i desenvolupat en relació a anàlisis materials i tècniques de la propi manuscrit. El lector trobarà una anàlisi històrica del manuscrit així com les persones o institucions que es van vincular al seu entorn. També trobarà aspectes que se centren més en elements tècnics i materials, com per exemple comentaris sobre la seva relligadura, una relligadura que és molt bella i especial, que ha afegit a aquesta obra un valor considerable. Hi trobarà a més comentaris pel que fa a les foliacions i a les seves característiques, les diverses mides que conformen el volum (relligadura, foli, caixa d'escriptura, columna i intercolumni) i també un intens treball pel que fa a la col·locació que consta de 20 quaderns, alguns amb signatures i amb els diversos reclams que apareixen al final de cadascun d'ells anotats minuciosament.

També cal destacar la taula que s'ha confeccionat per parlar de la decoració, una taula en la qual es parla de les inicials, rúbriques, calderons, caplletres i les notacions musicals² presents al llarg de tota la obra. Finalment, entre moltes altres coses i aspectes a destacar incloem els incipits i explícits de les diverses parts del volum detalladament anotats, transcrits i localitzats. Aquests són, entre d'altres, els aspectes generals a destacar del nostre estudi codicològic, però a més s'han inclòs més elements que aporten informació novedosa i constatada, amb diverses fonts i persones, sobre el manuscrit. Tots aquests elements assenyalats, així com també la resta d'apartats i l'aprofundiment del tema a tractar ténen per objectiu principal treure a la llum dades en relació al Ms. 1759 que contribueixin a plantejar-nos nous interrogants i aportar informacions que permetin ajudar a l'investigador que vulgui treballar aquesta obra tant extraordinària.

La decoració del Ms. 1759

Podríem definir l'estil artístic de la decoració del nostre manuscrit com un exemple més de decoració del Gòtic Internacional. Aquest tipus d'art és una variant del Gòtic clàssic que es va desenvolupar en ambients cortesans, sobretot a les grans corts europees de finals del segle XIV i començaments del XV, com Berry, París, Borgonya, Bohèmia o Avinyó. Aquest estil artístic arribà a la Corona d'Aragó penetrant els Pirineus i de la mà de molts artistes que treballaren per aquestes grans corts, on a part de promocionar-se els hi va permetre conèixer de primera mà aquest nou corrent amb les novetats artístiques que portava. A Barcelona es va anar introduint, primer de forma tímida i posteriorment de forma més dinàmica de la mà d'artistes vinguts de tot arreu que havien après aquestes tècniques a Europa³.

---

² Vegeu apèndix 1.3.

³Sobre el Gòtic Internacional, les seves característiques i expansió vegeu: TERÉS, ROSA, M^a, (2011). *La escultura del Gòtic Internacional en la Corona de Aragó: los primeros años, 1400-1416*. Artigrama, núm. 26. pp. 150-183. AINAUD DE LASARTE, JUAN, (1955). *Alfonso el magnánimo y las artes plasticas de su tiempo*. Palma de Mallorca: Diputación Provincial de Baleares.

A més, no podem oblidar el context en el qual es movia la Corona d'Aragó, i més concretament la ciutat comtal. A finals del XIV són moltes les ciutats que estaven immerses en canvis continuats i fent les més grans construccions, tant religioses com laiques, que s'havien vist mai. Exemples d'això són la catedral de Barcelona, la Seu de Lleida, el Palau de la Generalitat, les Drassanes Reials, les obres a Perpinyà, Tarragona, Girona, Tortosa, València o Mallorca. Tampoc hem d'oblidar que fou la cort papal d'Avinyó la que actuarà de canalitzador de tot aquest corrent artístic que s'introduirà a la Corona d'Aragó.

No obstant, els problemes derivats del Gran Cisma d'Occident, van contribuir al debilitament d'aquesta cort i d'aquest gran mecenatge artístic, i ben aviat algunes corts europees van anar guanyant terreny als papes com la cort de París, Berry i Borgonya que contribuiran a promocionar artistes i a adoptar les noves corrents artístiques del nou Gòtic que s'estava imposant a Europa.

No hem d'oblidar tampoc la situació favorable que vivia la capital del Principat, Barcelona. A finals del segle XIV la ciutat gaudia d'una gran prosperitat econòmica que li va permetre situar-se en una posició considerable per competir a nivell comercial amb ciutats com Gènova i Bruixes. La ciutat estava excel·lentment comunicada amb moltes ciutats importants de la Mediterrània i del nord europeu, tant per mar com per terra. Una de les rutes famoses que enllaçaven Barcelona amb Bruixes fou la que sortint de la ciutat catalana passava per Montpeller i Avinyó i seguia rutes terrestres fins arribar a Borgonya i cap a París, fins arribar a la capital belga (TERÉS, ROSA, M, 2011: 162).

Així doncs, veiem que a part de l'arribada dels nous corrents escultòrics vinguts amb els artistes cridats per treballar en les obres de la corona catalano-aragonesa, és molt possible que també arribessin aquestes corrents gràcies als contactes que mercaders, peregrins, viatgers, comerciants i burgesos haguessin tingut amb aquestes corts europees, que com hem dit, van esdevenir cabdals en la promoció del Gòtic Internacional, sobretot els sectors de la burgesia, una burgesia que assolirà un paper de mecenatge de primer ordre tal com també ho faran els grans prelats eclesiàstics del moment, com és el cas del nostre manuscrit.

El Gòtic Internacional es caracteritza per ser una vessant diferent adaptada als nous temps, amb influències de punts diferents d'Europa, convertint-se en un Gòtic que usa colors rics i línies curvilínies que semblen fluir acompanyades d'aquests mateixos colors, com si es fonguessin uns amb altres en un de sol. També treballa molt més la perspectiva, donant més naturalisme a l'objecte pintat. S'humanitzen molt més els rostres, hi ha un treball més minuciós i molt més elaborat, obsessionat pels detalls que ajuden a realçar aquest mateix realisme. A Catalunya els màxims exponents del Gòtic Internacional foren Lluís Borrassà, Ramón de Mur, Jaume Huguet, Joan Mates, Lluís Dalmau i Bernat Martorell.

Serà al Regne de València on els il·luminadors de manuscrits adquiriran una fama molt més preponderant que la resta d'il·luminadors del moment. A allà trobem els grans mestres il·luminadors Domingo Adzuara, Pere Bonora, Domingo Crespí, Leonardo Crespí, Pere Domínguez o Simó Llobregat. A allà veurem un estil internacional molt més d'acord amb les influències italianes que les franceses, tot i que també en trobem. Seran precisament els corrents francesos i italians els que inspiraran a la Corona d'Aragó i influenciarà de forma molt directa tots els seus artistes, tant pintors, com escultors, arquitectes o il·luminadors. A València serà també important el fet que el papa Benet XIII traslladi la seva biblioteca d'Avinyó a Peníscola, cosa que va accelerar molt la instal·lació de nombrosos artistes europeus i va contribuir a difondre encara més el coneixement de les noves tècniques als il·luminadors autòctons, de forma que el Regne de València, en matèria decorativa de còdexs i manuscrits de luxe serà pioner.

No descartem una hipòtesis que ens vàrem formular a l'inici de l'estudi i és la de que el Ms. 1759 vagi ser il·luminat a València, possiblement a Peníscola per il·luminadors valencians influenciats sens dubte pel italo-gòtic. Aquesta afirmació es fonamenta en els diferents elements que componen les caplletres i la orla del foli 3. Alguns d'aquests elements són clars motius molt influenciats per les escoles italianes, com per exemple les fulles d'acant que s'usen per decorar contínuament les caplletres o adornar la orla i alhora delimitar algun marge de la caixa d'escriptura. Al contrari d'aquest estil de motius vegetals de clara influència italiana ens trobem amb els d'influència francesa, que són fulles de card o fulles en forma de trèvol, donant un aspecte més rígid i espinós. Aquest segon grup no figura al nostre manuscrit, i és per això que descartem la hipòtesi d'una influència francesa en aquesta decoració.

La majoria de caplletres estan pintades amb colors vistosos, sempre al·ludint a motius vegetals, motius molt comuns per donar luxe i fastuositat als manuscrits del segle XV. La gamma cromàtica d'aquestes caplletres al manuscrit sempre és la mateixa, alternant blau, verd, vermell, rosa, blanc i groc. Pels detalls més subtils i més ben treballats es fa servir el pa d'or, i si ens fixem molt de prop veurem que és pa d'or brunyit, i segurament es va fer amb una banya de senglar o ivori. No totes les caplletres són iguals pel que fa a la mesura i grandària, algunes ocupen tres i quatre línies d'escriptura, mentre que d'altres n'arriben a ocupar sis o set. El color de la lletra en si sempre és el blau, i els altres colors s'alternen per decorar el fons, que sempre és vegetal emmarcat en forma quadrangular i fins i tot en alguna hem arribat a detectar que les fulles sobresurten dels límits espacials d'aquestes caplletres, tal i com veiem en les imatges dels folis 3 i 28⁴.

No passa per alt tampoc que al voltant de les caplletres sempre hi ha motius decoratius que l'il·luminador s'encarrega de ressaltar amb pa d'or, són una espècie de cercles petits dels quals surten unes ratlletes petites, com si fossin sols. Aquest motiu és també d'origen italià, i hem trobat nombrosos manuscrits que gaudeixen d'un bon nombre d'aquests petits elements i que sens dubte, contribueixen a donar-li luxe i sumptuositat al propi volum, com per exemple el *Liber Instrumentorum* (Arxiu de la Catedral de València (Ms. 162, f. 1))⁵, o el *Breviarum Valentinum* (Arxiu de la Catedral de València (Ms. 81, f. 367 v.))⁶.

No coneixem cap nom dels il·luminadors del nostre volum, i parlem en plural perquè aquesta decoració ens fa pensar que no va ser fruit d'una sola mà, sobretot si comparem l'escut del bisbe de Mallorca amb la caplletra "B" que te al damunt del foli 3. De totes maneres, solament podem proposar hipòtesis basant-nos en l'estil d'aquesta decoració per arribar a intuir una mica d'on podien ser aquests il·luminadors, ja que la dificultat la tenim en el fet que no figura cap referència de cap *pinctores*, ni al colofó ni a la resta del volum. No obstant, una simple caplletra, una simple fulla o un simple estil decoratiu o gamma cromàtica ens pot aportar informació novedosa, tant dels autors que van treballar en tot aquest manuscrit, com també per quins territoris o quines mans va passar la seva confecció.

---

⁴ Vegeu apèndix 1.4.

⁵ Vegeu apèndix 1.7.

⁶ Vegeu apèndix 1.8.

Història:

És un saltiri que, segons una fitxa escrita a màquina en la guarda posterior del volum, va tenir alguna mena de relació amb l'arquebisbe de Toledo i patriarca d'Alexandria Joan d'Aragó, tot i que no sabem si fou un manuscrit encarregat per ell, o bé fou un regal, o directament se li va dedicar *post mortem*. De totes maneres per qüestions cronològiques sembla impossible que vagi pertànyer a Joan d'Aragó, ja que ell va morir el 1334 i és molt probable que s'hagi fet un error en la interpretació i vinculació de l'escut del f. 3r amb aquest personatge. Precisament una de les troballes que hem fet al llarg d'aquest estudi és que aquest escut no és del patriarca, sinó d'un bisbe de Mallorca. El manuscrit és datat entre finals del segle XIV i principis del segle XV, cronologia que assenyala el catàleg de la Biblioteca Nacional. Segurament aquest manuscrit mai passés per les mans de Joan d'Aragó i això vé recolzat per dos possibles fets que es produïssin en època contemporània, el primer és, com hem dit abans, que es relacionés erròniament l'escut amb aquest personatge, i el segon és que potser se li va atribuir al prelat aragonès per donar-li més prestigi i valor al propi volum. És possible que aquest manuscrit viatgés cap al regne de Mallorca, i té molts números que pertanyés al bisbe Lluís de Prades i Arenós (? – Roma, 1429). És la doctora Josefina Planas qui assenyala que el manuscrit va anar a parar a les mans d'aquest personatge, ja que a més, l'escut ha estat identificat amb el de la família del bisbe, un escut que sembla que també apareix en el convent de Santa Clara de la pròpia ciutat de Palma (PLANAS, J., 2011: 462).

Lluís de Prades fou també cambrer de Benet XIII a Avinyó, i és molt possible que a allà tingués contacte amb els manuscrits luxosos que es decoraven per il·luminadors pioners de l'anomenat Gòtic Internacional. Seria potser també a Peníscola on el bisbe tindria contactes amb diversos cercles d'artistes i il·luminadors valencians i que a la vegada, plasmaven el seu art influenciat per tendències itàlico-franceses en els diversos manuscrits que se'ls hi encarregaven. No hem d'oblidar que els millors il·luminadors es trobaven al Regne de València i alguns manuscrits decorats per ells tenen punts estilístics en comú amb el nostre, com per exemple el *Liber Instrumentorum* (Arxiu de la Catedral de València Ms. 162, f. 1) o el *Breviarum Valentinum* (Arxiu de la Catedral de València Ms. 81, f. 367 v.).

No tenim indicis ni informació sobre els il·luminadors del nostre manuscrit, però per l'estil de decoració abusant de motius vegetals o florejats i usant els colors més abundants per aquests tipus d'il·luminacions (blau, verd, rosa, vermell i blanc), és possible que l'il·luminador del nostre manuscrit tingués influències decoratives italianes. Els il·luminadors valencians van combinar en les orles com la del manuscrit que estem estudiant, les fulles típiques d'enfiladissa d'il·luminació francesa amb les fulles de card italianes, però en el nostre cas, solament usa motius típicament italians. A aquestes característiques se li suma una tercera, i és la dels punts realitzats amb pa d'or dels que surten uns petits raigs formant una espècie de sols (Ramón Núria, 2007: 40).

La següent notícia que tenim d'aquest saltiri és quan la Biblioteca el compra a Josep Maria Mestre, concretament l'any 1954, i ho va fer per 10.000 pessetes. Josep Maria Mestre fou un llibreter a qui la Biblioteca va adquirir diversos volums destinats al departament de Reserva manuscrita i impresa. D'aquest personatge també tenim documentada l'adquisició d'altres volums per part de la institució, com per exemple el Ms. 1872 i el Ms. 1874, tots dos ingressats per 10.000 pessetes l'any 1960 , i també el Ms. 2220 l'any 1972 (tot i que no s'especifica el preu). Aquesta informació ha estat facilitada per Anna Gudayol, cap de la secció de Manuscrits de la Biblioteca Nacional de Catalunya i a la qual agraïm aquesta informació tant valuosa que ens ha proporcionat.

Títols al MS:

A una fitxa de paper que es guarda a dins del volum, escrit a màquina, trobem el títol “Salterio del Patriarca JUAN de ARAGON”.

Dades de còpia i lloc s’hi troben:

Nom del copista: Cristòfol de Cabanyelles que es troba al f. 219v⁷.

Lloc de còpia: No consta.

Data de còpia: No consta.

Destinatari de la còpia: Patriarca Joan d’Aragó segons el catàleg de la pròpia Biblioteca de Catalunya i la fitxa escrita a màquina que es troba a la guarda posterior del Ms. 1759. Segurament, però, el possible destinatari seria el bisbe de Mallorca Lluís de Prades i Arenós, segons la identificació de l’escut fet per Josefina Planas al f. 3r (PLANAS, J., 2011: 462) i aleshores seria segurament errònia l’associació de l’emblema heràldic amb el patriarca d’Aragó.

Data o època	Base
Finals del s. XIV i principis del s. XV	Lletra
Finals del s. XIV i principis del s. XV	Catàleg

Colofó:

Al foli 219v: Explicit liber iste | deo gratias | *Christoforus* de Caban|yellas uocatur qui | scripsit benedicatur.

Matèria escriptòria:

Pergamí CPPC de bona qualitat, probablement pergamí peninsular pel color groguenc i la textura més rugosa: carn, pell, pell, carn.

El quadern 6 és PCCP.

Entre els ff. 60 i 61 es trenca la llei de Gregory.

---

⁷ Vegeu apèndix 1.6.

Format del plegat: Foli (en relació a la mida), ja que en relació al plegat no s'ha pogut verificar, per què no s'ha pogut reconstruir quin tipus de plegat es va efectuar sobre la pell de l'animal.

Relligadura:

Enquadernament renaixentista en pell sobre fusta estampada en fred. Les cantoneres són metàl·liques i les guardes en seda vermella, afegides posteriorment en la seva restauració. Al centre de la relligadura hi ha un rombo central i una roda exterior amb motius vegetals. Al centre trobem diversos florons, entre els quals hi ha querubins i un IHS. El fet que apareguin querubins amb les ales desplegadas fa pensar que va passar per Itàlia, ja que no és típic de les enquadernacions espanyoles. El més probable és que si fu realitzada a Itàlia fos a Nàpols, però no s'ha pogut constatar amb seguretat. També es poden veure altres elements interessants, com per exemple quatre animals decoratius a les cantonades que tenen forma de grius o dracs. Un altre aspecte interessant són les imatges del calvari que apareixen a dins del rombo central i flanquejant per dalt i per baix el IHS, mentre que com hem dit anteriorment, a esquerra i dreta apareixen els querubins. També veiem una roda en l'enquadernament exterior amb motius vegetals i que alternen dues carteles, en una hi diu "MARIA" i a l'altra hi figura "IESUS", aquests elements no són típics de les enquadernacions espanyoles, i no fa més que corroborar la hipòtesi de la seva enquadernació a Itàlia⁸. És possible també que els ferros cantoners haguessin estat un afegit posterior a tota la coberta que estem analitzant, però no és segur del tot. Aquesta informació ha estat consultada i contrastada amb el doctor Antonio Carpallo, especialista en anàlisi documental i en la descripció d'enquadernacions artístiques, i també és el director del grup d'investigació Bibliopegia: grup d'investigació sobre l'enquadernació i el llibre antic de la UCM, i al qual agraïm també l'aportació d'informació novedosa pel que fa a la relligadura.

Estat de conservació :

Estat del volum: Bo.

Folis en blanc: 4 folis, dues guardes posteriors i dues guardes anteriors.

---

⁸ Vegeu apèndix 1.1.

Foliacions i característiques:

No conserva cap foliació antiga, ens guiem per la foliació moderna en xifres aràbigues feta a llapis a la biblioteca, situada a l'angle superior exterior del recte de tots els folis.

- F. 1rb a la desena línia d'escriptura la rúbrica està tatxada amb tinta negra, i al 1va, a les dues primeres línies d'escriptura, les rúbriques en vermell estan tatxades amb tinta vermella. Segurament aquest primer foli és d'un projecte codicològic distint i per tant no pertanyeria a l'obra que estem estudiant.
- F. 4 tallat per la meitat en sentit vertical, s'ha perdut el marge exterior i una o dues lletres del final de cada línia.
- F. 25r amb un forat al marge dret.
- F. 34v a la columna de la dreta, setena línia d'escriptura la paraula <aprilis> està assenyalada i ens indica que la còpia es va revisar per verificar-ne la correcció.
- F. 41 amb costures.
- F. 64 tallat per la meitat en sentit horitzontal.
- F. 77 tallat per l'extrem inferior dret.
- F. 91 tallat per la meitat en sentit horitzontal.
- F. 109 amb costura.
- F. 113 amb costura.
- F. 123 amb forats a la zona del cosit i al marge inferior esquerra.
- F. 128 amb costura.
- F. 130 amb costura.
- F. 134 amb forat al centre inferior del foli i estripat a l'extrem inferior dret.
- F. 137 amb forat al lateral dret.
- F. 149 forats i estrips al lateral inferior dret.
- F. 156 costura al inferior del foli, extrem inferior dret tallat.
- F. 157r a la dotzena línia d'escriptura el que segueix està tatxat amb tinta vermella: <ut ecclesiam tuam | sanctam regere et con|seruare digneris t>.
- F. 161r raspat de tinta al centre del text malmetent la paraula "curuantur", és un error ja que hauria de posar "flectantur" i el revisor ha raspat el mot que hi havia en el seu lloc.
- F. 165 costura que ocupa quasi la totalitat del foli en posició vertical direcció descendent i amb afegits de paper en les zones més malmeses.

- F. 166 amb tall al centre inferior del foli i amb costura a l'extrem inferior esquerra.
- F. 167 amb taques d'humitat a la columna esquerra.
- F. 200 costura a l'inferior esquerra.
- F. 206v a la tercera línia d'escriptura, una part de la rúbrica està tatxada amb tinta vermella.
- F. 210 costura al centre inferior.
- F. 219 corcs a l'extrem inferior dret.

Mides (en mil·límetres):

Primer foli:

	Alt	Ample	Lloc
Pàgina:	386	276	f. 1r.
Caixa:	240	180	f. 1r.
Columna:	240	80	f. 1r.
Intercolumni:	237	20	f. 1r.

$(30 + 240 + 116) \times (30 + 80.20.80 + 66)$ mm.

Resta del volum:

	Alt	Ample	Lloc
Relligadura:	415/410	280	Pla anterior
Pàgina:	386	276	f. 18r.
Caixa:	220	180	f. 18r.
Columna:	220	80	f. 18ra-rb.
Intercolumni:	220	20	f. 18r.

$(46 + 220 + 120) \times (36 + 80.20.80 + 61)$ mm.

El primer foli no pertany al mateix projecte codicològic que el Psaltiri, tal i com ho demostren les diferències de mesures entre el propi foli i els folis de la resta del volum. Segurament fou un afegit posterior tot i ser contemporanis⁹.

---

⁹ Vegeu apèndix 1.5.

També hem corroborat aquesta diferència comparant el Ms. 1759 amb un Misal del segle XVI i veiem que codicològicament és diferent, tant en les mesures de la caixa d'escriptura, com en el tamany de les pròpies lletres i sobretot l'estil de les inicials i del text en si. Aquest Misal porta per nom al colofó: Misale secundu[m] romane curi[a]e ritum, de l'any 1578 fet per Antonio de Espinosa a Mèxic i editat per segona vegada per Palau y Ducet.

Distribució de la pàgina:

	Núm.	Lloc
col.	2	f. 18r. i a tot el volum
lín.	21	f. 18r. i a tot el volum

Detall de la foliació:

Tipus de foliació: Foliació moderna escrita a llapis amb xifres aràbigues.

Folis totals del volum: II guardes + 219 folis + II guardes.

Foliació (errors): No n'hi ha.

Folis de guardes moderns, contemporanis a la relligadura.

Col·lació:

Quadern	Sign.	Núm. Folis	Lloc (ff.)	cosit (centre del plec)	Posició i text del reclam
1 (prel.)	-	1	-	-	-
1	-	6/6	ff. 2-13	7/8	RVD, sense decorar a l'anglesa: nos
2	-	6/6	ff. 14-25	19/20	RVD, sense decorar a l'anglesa: rum
3	-	6/6	ff. 26-37	31/32	RVD, sense decorar a l'anglesa: non
4	-	6/6	ff. 38-49	43/44	RVD, sense decorar a l'anglesa: homo
5	-	5/5+1	ff. 50-60	54/55	RVD, sense decorar a l'anglesa: nunt
6	-	3/6	ff. 61-69	63/64	RVD, sense decorar a l'anglesa: errore
7	-	6/6	ff. 70-81	75/76	RVD, sense decorar a l'anglesa: mine
8	a	6/6	ff. 82-93	87/88	RVD, sense decorar a l'anglesa: <i>trarum</i>
9	b	6/6	ff. 94-105	99/100	RVD, sense decorar a l'anglesa: bus
10	c	6/6	ff. 106-117	111/112	RVD, sense decorar a l'anglesa: <i>Psalmus Defe</i>
11	d	3/3	ff. 118-123	120/121	No en té

12	-	6/5	ff. 124-134	128/129	RVD, sense decorar a l'anglesa: cem
13	-	4/4	ff.135-142	138/139	RVD, sense decorar a l'anglesa: Domine
14	-	6/6	ff.143-154	148/149	RVD, sense decorar a l'anglesa: licam
15	a	6/6	ff.155-166	160/161	RVD, sense decorar a l'anglesa: ris
16	b	6/6	ff. 167-178	172/173	RVD, sense decorar a l'anglesa: uir
17	c	6/6	ff.179-190	184/185	RVD, sense decorar a l'anglesa: des
18	d	6/6	ff. 191-202	196/197	RVD, sense decorar a l'anglesa: tanto
19	-	6/6	ff.203-214	208/209	RVD, sense decorar a l'anglesa: gloria
20	-	2/2+1	ff. 215-219	216/217	-

El primer quadern és irregular, car fou el primer foli afegit.

Entre els ff. 60 i 61 s'han perdut tres folis, el reclam no enllaça i no es compleix la Llei de Gregory.

El quadern 11 té problemes en els folis, en falten uns quants però no els podem saber amb exactitud per què el cosit no ho permet. Actualment és un ternió del qual s'ha tallat el foli final de l'himne "Redime me Domine...".

Sabem també que hi han errors en el foli 117 del quadern 10. El quadern està bé però el reclam *Psalmus* hauria d'haver estat anotat al capdamunt de la partitura en vermell i es va oblidar, és a dir que el reclam es troba en una posició anòmala si comparem amb la resta de reclams de tot el volum. L'altra paraula "Defecerunt" consta amb les seves primeres lletres al reclam.

El quadern final té problemes d'estabilitat des de fa temps, car trobem una numeració antiga a tinta a l'angle inferior extern. La costura que es veu entre els ff. 216 i 217 està feta sobre un fons de quadern que els uneix. Entre els ff. 218 i 219 no s'acompleix la llei de Gregory, cosa que vol dir que manca algun foli en aquest punt, manca el final del himne: *Virginis proles opifexque matris virgo quem gessit peperitque virgo virginis festum canimus tropaeum accipe vovum.*

Signatures de quadern:

Són signatures alfanumèriques visibles només a la primera part dels quaderns. Es troben al centre del marge superior, en tinta vermella la primera sèrie i la segona a l'angle superior extern.

La primera la trobem al quadern 8 que comença al f. 82r i numera ai-avi/ i un signe.

La segona la trobem al quadern 9 que comença al f. 94r i numera bi-bvi/ i un signe.

La tercera la trobem al quadern 10 que comença al f. 106r i numera ci-cvi/ i un signe.

La quarta la trobem al quadern 11 que comença al f. 118r i numera di-diii.

Al quadern que comença al f. 155 a l'angle superior extern trobem restes de signatures de quadern, totes tallades menys " a vj " al f. 160.

Al quadern que comença al f. 167a, l'angle superior extern trobem restes de signatures de quadern, visibles als ff. 170 biii[i], 171 bv 172 bvj.

Al quadern que comença al f. 191 trobem dj, dij, diij, diiij, dv, dvj / x en la mateixa posició.

Al quadern que comença al f. 179 es veu només part de la signatura, la lletra "c" als ff. 181-182.

Mà o mans i lloc on es troben:

Mà	Detall	Lloc
Gòtica	Librària	f. 1ra-vb
Gòtica	Librària (d'una altra mà)	A la resta del volum

Filigranes i lloc on es troben:

No hi ha filigranes en tractar-se d'un volum constituït íntegrament per pergamí.

Decoració:

Classe	Detall	Lloc
Calderons	De color blau	A tot el volum
Textos afegits a principi i final del volum	De color vermell sense decoració al fons.	ff. 1r i 219v
Inicials	Alternen color vermell sobre fons decorat blau i també en color blau sobre fons decorat vermell. Ocupen fins a 4 línies de pauta d'escriptura i són més grans que les inicials secundàries.	A tot el volum
Inicials secundàries	Alternen color vermell sobre fons decorat blau i també en color blau sobre fons decorat vermell. Ocupen una línia de pauta d'escriptura.	A tot el volum
Caplletres	<p>Al f. 3r trobem una B de color blau, amb un fons decorat amb motius vegetals i delimitada per pa d'or als laterals. D'aquesta caplletra surten motius vegetals que alhora serveixen per delimitar els límits de la caixa d'escriptura a dreta i esquerra, decorats amb color vermell, verd, blau i rosa, i pels detalls més singulars com la decoració del fons de la caplletra s'utilitza pa d'or. Al f. 3 hi ha un escut al marge inferior, és un escut partit, on trobem les barres aragoneses a l'esquerra i les flors de lis i un llambell de la família Anjou a la dreta, aquestes armes corresponen a les armes usades pel prelat i bisbe de Mallorca Lluís de Prades i Arenós (Planas, J., 2011: 462). També veiem que del propi escut sobresurt el bàcul d'eclesiàstic decorat amb pa d'or propi de bisbe, així com també veiem l'estola pintada de color blanc i amb pa d'or als extrems (vid. supra).</p> <p>Totes les caplletres estàn pintades de color blau, amb motius vegetals en el seu interior de colors vermells, verds i roses i</p>	ff. 3r, 28r, 71r, 89r, 123r, 148r, 155r, 161r.

	la decoració exterior de les pròpies caplletres està feta amb pa d'or. Algunes són més petites que les altres, ocupant entre quatre i sis línies pautades d'escriptura. És un dels trets que fan d'aquest manuscrit una obra extraordinària i molt bella.	
Anotacions musicals	Les línies dels tetragrames són en vermell i les notes en negre, ocupant tres línies de pautat. És una notació musical quadrada sobre tetragrama.	A tot el volum
Rúbriques	En vermell.	A tot el volum

Altres dades:

Pautat: Sí, tot i que en algun cas no el respecta.

Tipus: Les línies verticals de la justificació arriben fins als extrems del foli, les horitzontals arriben de punta a punta i hi ha restes molt poc visibles als renglons que les han esborrat i s'han fet desaparèixer.

Materials de la pauta: Punta de carbó.

Perforacions: Sí, visibles als marges inferiors dels folis, no són rodones del tot, cosa que ens indica que es va fer amb una mena de punxó i també n'hi hauria d'haver al marge superior dels folis i al costat dret.

Reclams (i f.): Sí.

Posició i orientació: vertical descendent v. al marge inferior dret seguint la línia de pauta.

Signatures de quadern o bifoli: vid. supra.

Centre de plec: vid. supra.

Primera línia damunt la pauta superior: En blanc

Antic(s) posseïdor(s) (persones o institucions):

El saltiri va pertànyer al patriarca i arquebisbe de Tarragona Joan d'Aragó, que va morir al 1334 tal i com ens diu una nota escrita a màquina que es conserva a l'interior del manuscrit, concretament a la guarda posterior. Posteriorment deuria passar a les mans del bisbe de Mallorca, anomenat Lluís de Prades i Arenós, ja que al f. 3r trobem un escut que Josefina Planas ha identificat amb el del prelat (PLANAS, J., 2011: 462).

Sabem que la biblioteca de Catalunya el va comprar a Josep Maria Mestre, que com hem dit anteriorment, fou un llibreter que va vendre el manuscrit a la Biblioteca per 10.000 pessetes l'any 1954, a part de diversos manuscrits més que actualment es troben a allà. Aquesta informació ha estat facilitada per Anna Gudayol, Cap de la secció de Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya.

Persones o institucions vinculades

Solament sabem el nom del copista, en aquest cas fou Cristòfol de Cabanyellas. No s'ha cercat informació sobre aquest copista ni sabem si va copiar més obres a part d'aquesta.

Altres textos al volum: Sí, el foli 1 és un text expuri que procedeix d'un altre manuscrit

Notes:

- Al f. 216r, al marge inferior dret apareix una anotació feta per mans posteriors en la que hi diu: “decus mortum”.
- Al f. 212rb, a l'altura de la vuitena línia d'escriptura apareix la lletra “C” escrit de forma diferent i amb tinta de color marró. També a l'altura de la tretzena línia d'escriptura apareixen les lletres “NE”.
- Al f. 208r, al final de l'intercolumni apareix la paraula “uscioni” escrita de la mateixa forma que les anteriors.
- Al f. 161r apareix en el marge inferior dret les paraules “conditoral me çidetrum” en una cursiva molt posterior.
- En els últims quatre folis, al marge cantoner dret dels rectes apareix numeració en xifres àrabs, començant pel 2 al f. 216r, el 3 al f. 217r, el 4 al f. 218r i el 6 al f. 219r, escrits de color negre i notablement grans.

Bibliografia

- Bibl.: A.SOBERANAS, (1958) “*Notas sobre dos manuscritos tarraconenses de la Biblioteca Central*”, *Biblioteconomía*, XV. pp. 135-138.

- BOHIGAS, P, (1965) *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña vol. II; período gótico y renacimiento*, Barcelona: Asociación de bibliófilos, vol. II. pp. 26-28.

- Exposicions: Biblioteca de Catalunya, (1993) *Bibliographica: documents dels segles VIII-XX / Biblioteca de Catalunya*; [coordinació general: Joana Escobedo; col·laboradors: Joana Crespí... [et al.]]. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, núm. 23.

- <http://www.worldcat.org/title/saltiri-liturgic-segons-lus-de-roma-dit-del-patriarca-joan-darago/oclc/804979095>

- J. JANINI, (1969) *Manuscritos litúrgicos de la Biblioteca Nacional*. Madrid: Dirección General de Archivos y Bibliotecas.

CONTINGUT DEL MANUSCRIT

Autor: No figura.

Títol: No figura

TEXT 1)

Incipit/Explicit:

Falta inc. i expl. del text del primer foli.

f. 1ra rúbr.] In sancti georgii martiris | in *primis uesperis* hymnus.

f. 1ra. inc. text] G²Eorgii strenuissime | per cuncta mundi...

expl. text f. 1vb] Cristi professor iam sis.

Notes: Text incomplet al final.

Autor: No figura

Títol: Sí: al f. 2ra inc. rúbr.: Incipit psalterium | *secundum* consuetudinem | romane curie.

Títol que porta el manuscrit en la fitxa de la guarda posterior: “Salterio del Patriarca JUAN de ARAGON”

TEXT 2)

Incipit/Explicit:

f. 2ra inc. rúbr.:] Incipit psalterium | *secundum* consuetudinem | romane curie. *Sequens* / hymnus dicitur in domini|cis diebus a prima | *dominica* post octaua epyphanie | usque ad *primam* domicam | xl. *et* a kalendis [sic] octobris us|que ad aduentum.

f. 2ra inc. text] P⁴Rimo dierum | omnium. quo mudus...

f. 219va expl. text] deo usque quo | altissimo una patri | filioque inclito paracli|to cui laus est et po|testas per immensa | *secula*. A M E N.

f. 219va colofó:] Explicit liber iste | deo gratias | *Christoforus* de Caban|yellas uocatur qui | scripsit benedicatur.

TEXT 3)

Incipit/Explicit:

f. 219vb. rúbr.] De *sancto andrea hymnum*.

f. 219vb. inc. text] P²Ost *petrum primum* | *principem andreas* | *apostolus* [sic] *salutis...*

f. 219vb expl. text] *Loris resoluat impius*.

Notes: afegit a la columna que havia quedat en blanc, probablement seguia en altres folis.

Conté l'himne a St. Andreu "Post Petrus" i l'himne "Fallax ad patilubum", que es cantava a la festa de St. Andreu.

Condicció (acèfal, incomplet, fragment?): Incomplet

Notes marginals: Sí (vid. supra apartat de Notes)

BIBLIOGRAFIA

- http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/help_es.html#binding
- <http://codicologia.irht.cnrs.fr/>
- <http://www.worldcat.org/title/saltiri-liturgic-segons-lus-de-roma-dit-del-patriarca-joan-darago/oclc/804979095>
- JANINI, J, (1977) *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España* núm. 450. Burgos: Ediciones Aldecoa.
- AINAUD DE LASARTE, JUAN, (1955). *Alfonso el magnànimo y las artes plasticas de su tiempo*. Palma de Mallorca: Diputación Provincial de Baleares.
- AVRIL, F, ANIEL, JEAN-PIERRE, MENTRÉ MIRELLE, SAULNIER ALIX ET ZALUSKA Y, (1982) “Manuscrits enluminés de la Bibliothèque Nationale. Manuscrits enluminés de la Péninsule Ibérique”. Paris: Bibliothèque Nationale.
- BOHIGAS, P, (1965) *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña vol. II; período gotico y renacimiento*. Barcelona: Asociación de Bibliófilos, vol. I. p. 26-28.
- COLL, SERRANO, M (2011) *El Breviario de Martín el Humano*. Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. p. 92-94.
- Expos.: Biblioteca de Catalunya, *Bibliographica: documents dels segles VIII al XX*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1993, núm. 23.
- <https://archive.org/details/missaleromanumor00cath>
- LIMA, BARRIENTOS, M (2012) *El maestro del Liber Instrumentorum. Un estudio sobre la miniatura valenciana del gótico internacional*. EMBLECAT, núm. I. p. 31-42.

- LLOMPART, G, (2003) *Viatge al món medieval: exposició: pintura dispersa del gòtic final (1350-1500). Retauls i retaulons, devoció i devocions. El retaule en la vida quotidiana medieval*. Barcelona: Fundació La Caixa. p. 18.

- MARQUÉS, RAMÓN NÚRIA (2007) *La iluminación de manuscritos en la Valencia Gótica (1290-1458)*. València: Generalitat Valenciana.

- PLANAS, J, (2011) *La ilustración del libro en la Corona de Aragón en tiempos del Compromiso de Caspe:1396-1420*. Artigrama, núm. 26. pp. 431-477.

- SOBERANAS, A, (1958) *Notas sobre dos manuscritos tarraconenses de la Biblioteca Central, Biblioteconomía, XV*. pp. 135-138.

- TERÉS, ROSA, M^a, (2011). *La escultura del Gótico Internacional en la Corona de Aragón: los primeros años, 1400-1416*. Artigrama, núm. 26. pp. 150-183.

APÈNDIXS

Imatge 1

1.1. Coberta del Ms. 1759.

Imatge 2

1.2. El f. 3r del Ms. 1759 és on es veu la orla, els detalls de l'il·luminador i l'escut del bisbe de Mallorca, Lluís de Prades i Arenós.

Imatge 3

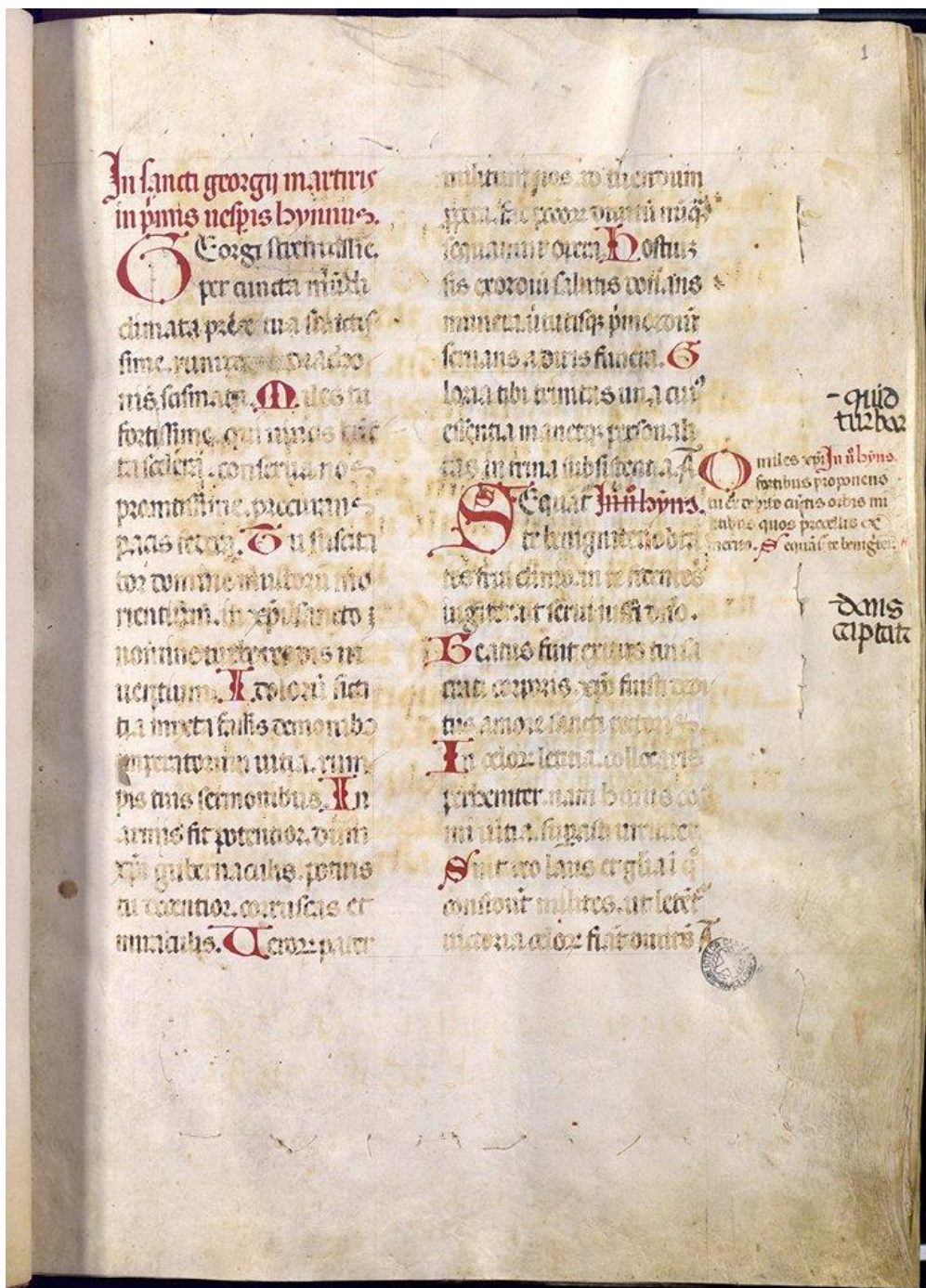
1.3. Imatge dels ff. 19v-20r del Ms. 1759 on es poden apreciar les anotacions musicals així com la decoració de les diferents inicials.

Imatge 4

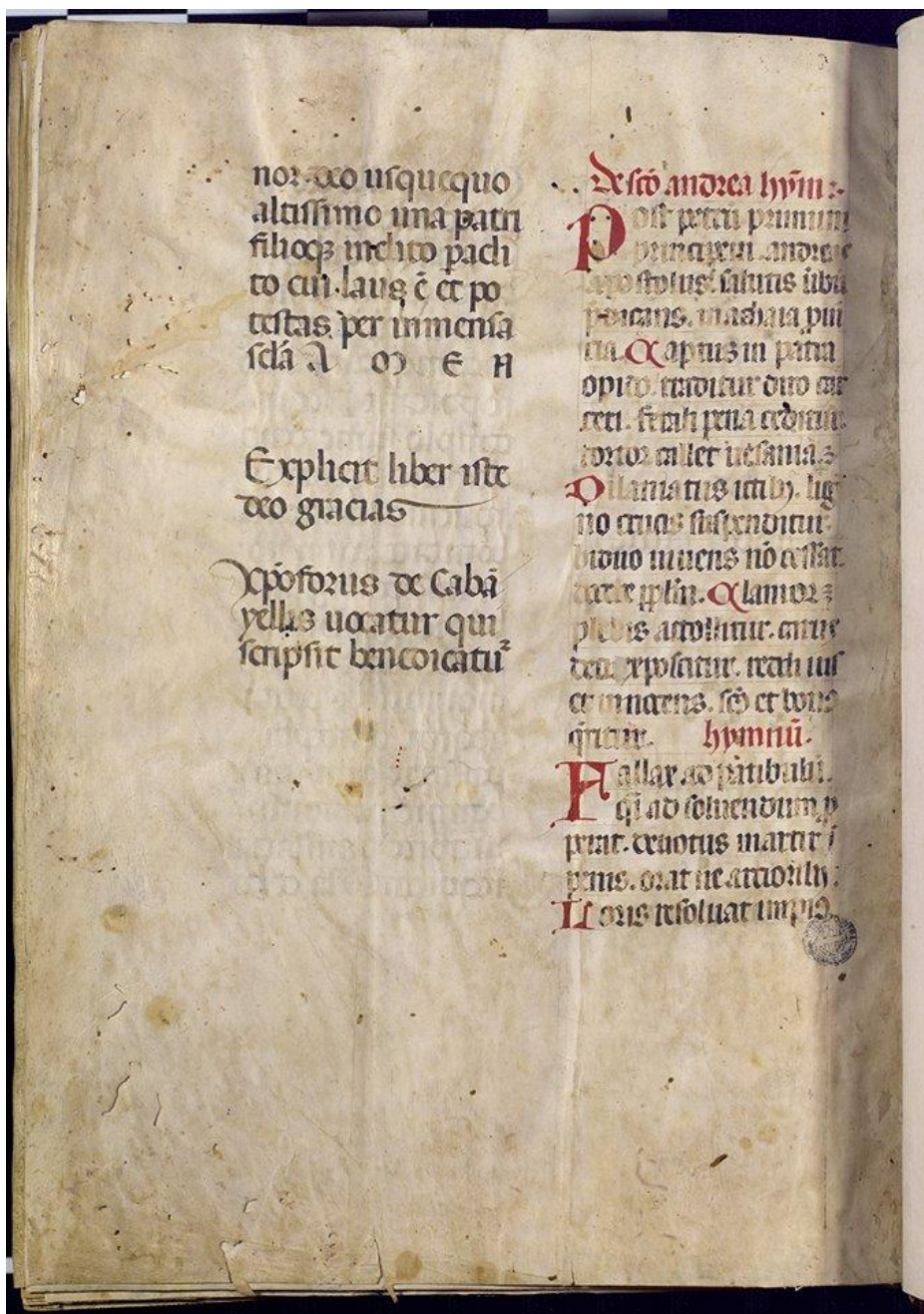
1.4. Imatge del f. 28r on es pot veure l'ornamentació i decoració minuciosa en una de les diverses caplletres que formen el manuscrit.

Imatge 5

1.5. Imatge del f. 1r, un foli que pertany a un projecte codicològic diferent, i que segurament fou afegit posteriorment al Ms. 1759.

Imatge 6

1.6. Imatge del f. 219v on es pot veure i llegir perfectament el colofó, que és on apareix també el nom del copista Cristòfor de Cabanyellas. També podem veure un himne que segurament fou copiat a posteriori, tot i que en desconeixem els motius.

Imatge 7

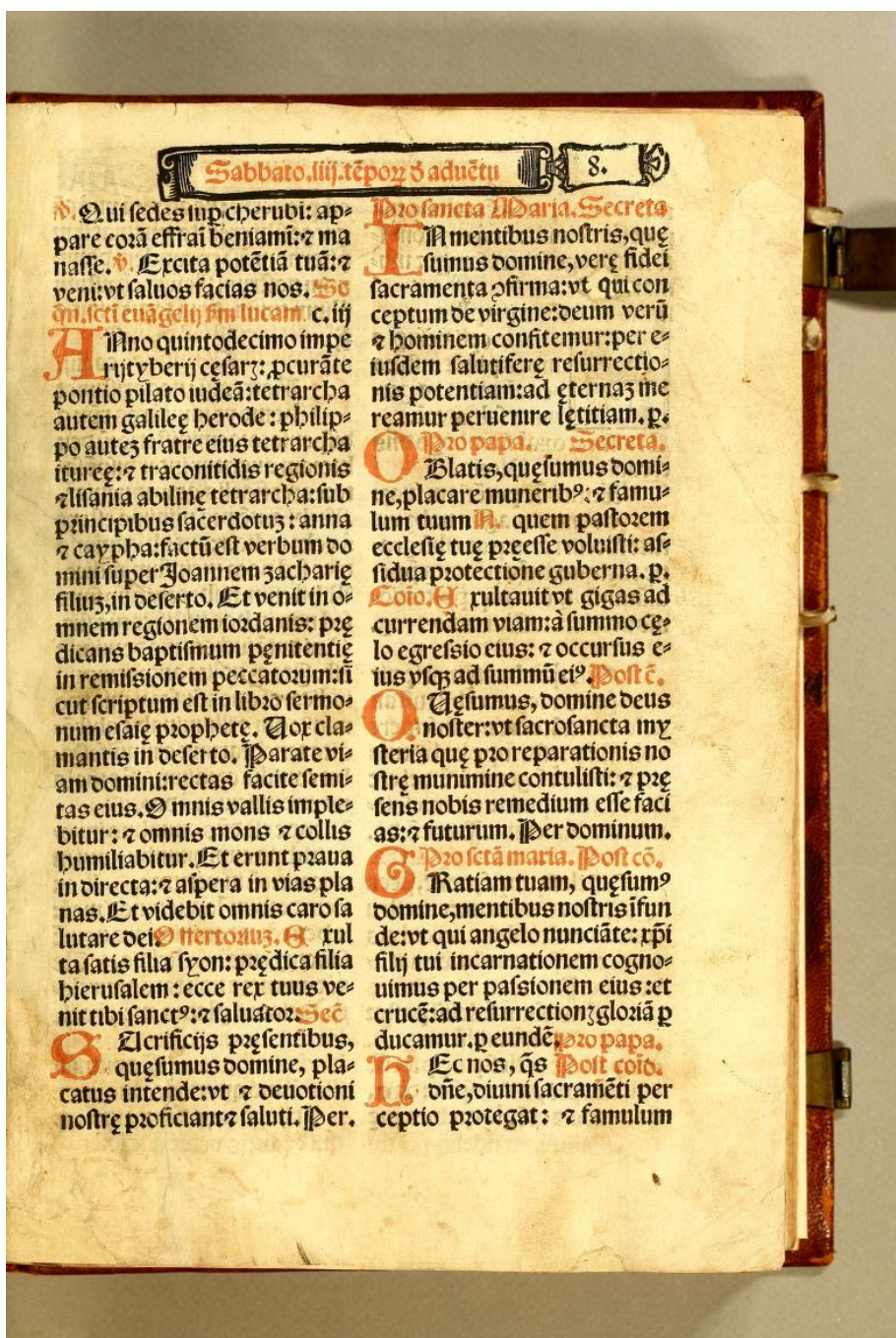
1.7. Imatge del Liber Instrumentorum. Arxiu de la Catedral de València (Ms. 162, f. 1).
Extreta de: Marqués, Ramón Núria (2007) *La iluminación de manuscritos en la Valencia Gótica (1290-1458)*. València: Generalitat Valenciana. p. 73.

Imatge 8

1.8. Imatge de Sant Joan Baptista del Breviarum Valentinum. Arxiu de la Catedral de València (Ms. 81, f. 367 v.). Extreta de: Marqués, Ramón Núria (2007) *La iluminación de manuscritos en la Valencia Gótica (1290-1458)*. València: Generalitat Valenciana. p. 77.

Imatge 9

1.9. Imatge del primer foli del Misale secundu[m] romane curi[a]e ritum, de l'any 1578 fet per Antonio de Espinosa a Mèxic i editat per segona vegada per Palau y Ducet. Imatge extreta de: <https://archive.org/stream/missaleromanumor00cath#page/n5/mode/2up>. Data de consulta: 13-07-2016.

